
Культурологія

УДК 130.2

Герчанівська Поліна Евальдівна
доктор культурології, професор,
завідувач кафедри культурології та інноваційних
культурно-мистецьких проектів Національної
академії керівних кадрів культури і мистецтв
e-mail: nikipolly@hotmail.com

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У СОЦІУМІ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ "ІНШОГО"

Стаття присвячена осмисленню процесів формування особистості у суспільстві у площині проблеми взаємовідносин "Я – Інший". Увага концентрується на питаннях соціалізації і персоналізації особистості, формах і механізмах її адаптації до умов життєдіяльності соціуму, до якого вона відкрита і внутрішнє орієнтована на діалог. Показано, що, вирішуючи завдання індивідуального шляхом засвоєння соціокультурного досвіду спільноти, людина перетворює форми своєї детермінації у самоідентифікацію.

Ключові слова: соціалізація, особистість, самоідентифікація, самосвідомість.

Герчановская Полина Евальдовна, доктор культурологии, профессор, заведующая кафедрой культурологии и инновационных культурных проектов Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств

Формирование личности в социуме в контексте проблемы "Другого"

Статья посвящена осмыслению процессов формирования личности в обществе в плоскости проблемы взаимоотношений "Я – Другой". Внимание концентрируется на вопросах социализации и персонализации личности, формах и механизмах ее адаптации к условиям жизнедеятельности социума, к которому она открыта и внутренне ориентирована на диалог. Показано, что, решая задачу индивидуального путем усвоения социокультурного опыта сообщества, человек превращает формы своей детерминации в самоидентификацию.

Ключевые слова: социализация, личность, самоидентификация, самосознание.

Gerchanivska Polina, Doctor of Cultural Studies, Professor, National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Formation of personality in society in the context of the "Other"

Article is devoted to comprehension of the processes of formation of the personality in society in the plane problem of the relationship "I – Another." Attention is focused on the issues of socialization and personalizations of man well as the forms and mechanisms of his adaptation to the conditions of life of society, to which he is open and internally oriented to dialogue. Analysis is based on paradigm of T. Parsons that socialization implies, on the one hand, the integration of the personality into society, on the other hand, his differentiation.

It is shown that every epoch brings its understanding of the essential qualities of the person, which is implemented in the context of socio-cultural development of society. In this perspective, the optimization of the process of coordination of individual and society becomes the key issue of our time. It stimulates the development of extensive and intensive modern technologies in the sphere of social practice, the main functional task of which is maintenance of a certain level of social consolidation of society.

In the process of socialization individual perceives and internalizes sociocultural experience of collective of people united by common orientations, social problems and general life activity. Obtained knowledge is the basis of spiritual and practical activity of human. They allow to him to understand his place in the world, as well as to form his attitude to surrounding reality and himself.

Knowledge forms the basis of human spirituality. However, to have a real impact on the life of the subject, they should be transformed into world outlook and moral principles, values, vital reference points and to outgrow in awareness of specific goals and means to achieve them. In the process of socialization of the individual the social experience, generalized in the forms of culture, transforms into individual life form. Simultaneously with the formation of self-identification such areas of its self-consciousness as self-knowledge, emotional and value attitude toward himself, self-regulation are developed.

The process of communication with Other is one of the necessary conditions for the formation, development and socialization of personality. Not achievement of identity with him is the aim of communication. The contrary, identifying himself with Other, the individual seeks to determine his I, to recognize as individual reality.

The idea of communication is based on the paradigm of collectivity existence of the human being. Its main determinants are common goals, that consolidate people; general rules governing the collective activity; common values as a system of criteria assess the effectiveness and acceptability those or other acts and products of human activity.

The difference between the processes of socialization in traditional and non-traditional societies is justified. It is shown that a factor of such a difference is primarily a non-identity of their knowledge systems, which are the initial spiritual prerequisite for the formation of self-consciousness. Mechanisms of external influence on the person in the

process of its formation are also different. For example, the integration of the individual in a non-traditional society is organized and regulated by social institutions (public, private) purposefully, in accordance with the norms which are accepted in a given society. Sociocultural regulation includes all aspects of non-traditional society: economic, political, legal, religious, artistic, and other areas.

In traditional society (with its collective consciousness, syncretic character culture) traditions that historically developed in the process of its development, are its main social and cultural regulator. Integration of the individual in traditional society is accomplished by mastering traditions – sociocultural heritage, which is transferred directly from one generation to another (from parents to children, from master to disciple, etc.).

In traditional society (with its collective consciousness and its syncretic character of culture) traditions that historically developed in the process of its development, are main sociocultural regulator. Integration of the individual in traditional society is accomplished by mastering traditions – sociocultural heritage, which is transferred directly from one generation to another (from parents to children, from master to disciple, etc.).

The degree of differentiation of the individual in these societies is also nonidentical. For example, in a traditional society, in which are appreciated innovation and initiative the formation of extraordinary "I" comes to the fore. Person aspires to individual self-expression, that is, the emphasis is on the differentiation of the individual. In traditional society, in which collectivity dominates, on the contrary, the differentiation of the individual less weighty, which is manifested most clearly in the anonymous character of creative work of folk artists.

Thus, solving the problem of socialization by assimilation of socio-cultural experience of society, a man transforms the forms of his determination in the self-identification. Spheres of his consciousness (self-knowledge, emotional and value attitude toward himself, self-regulation) are developed.

Keywords: socialization, personality, self-identity, self-consciousness.

Основним аспектом проблеми формування особистості у суспільстві є адаптація людини як культурного та соціального суб'єкта, здатного до самодетермінації. Кожна епоха привносить своє розуміння сутнісних якостей особистості, яка реалізується в контексті соціокультурного розвитку суспільства. У такому ракурсі ключовим питанням сьогодення стає оптимізація процесу координації особистості та соціуму для забезпечення колективних форм життєдіяльності людей і соціального відтворення суспільства.

Це стимулювало розробку цілого ряду екстенсивних й інтенсивних сучасних технологій у сфері соціальної практики, головна функціональна задача яких – підтримка певного рівня соціальної консолідованості соціуму. В них знайшли відбиття різноманітні концепції, що концентруються на питаннях соціалізації та персоналізації людини, формах і механізмах адаптації особистості до умов життєдіяльності певного соціуму. Так, в основі концепції В. Біблера лежить парадигма, що людина стає суб'єктом певної культури в процесі комунікації з Іншим [1]; з точки зору М. Туровського, ключовим моментом проблеми є цілепокладальна діяльність людини [12]. Незважаючи на різноманітність парадигм, в основі концепцій лежить уявлення про взаємозумовленість і взаємозв'язок соціального і культурного начал у життєдіяльності соціуму. Отже, звернемося до питання соціалізації людини.

Слід зазначити, що процес соціалізації завжди відбувається у постійній опозиції "Я–Інший", бо кожний індивід виявляє свою сутність саме у протиставленні Іншому, тому розглянемо проблему через призму цих взаємовідносин. Внесемо, перш за все, визначеність у поняття "Інший". Ще в античній філософії проводилося розмежування між Іншим як тотожним (heteron, рос. – Другой) і Іншим, який тлумачився як альтернатива тотожності (allo, рос. – Иной). У новоєвропейській метафізиці проблема Іншого не поставала в усій своїй глибині і значущості. Так, для Дж. Локка тотожність особистості – у свідомості, а питання про існування іншої особистості сприймається як щось очевидне і не потребує філософського обміркування.

І. Кант у "Критиці практичного розуму" [6] висунув ідею, що вільне самовизначення особистості досягається завдяки моральному закону, який забороняє розглядати іншу людину як засіб самоутвердження Я. Разом із цим, для І. Фіхте, який визнавав існування іншого Я, важливим був принцип – моє власне Я не може визначитися без Іншого.

У XIX–XX століттях формуються нові варіанти пошуку форм осягнення існування Іншого. Л. Фейєрбах таємницю взаємодії особистостей убачав у чутливості; він вважав, що "Я є Я – для самого себе, і одночасно Я – ти для іншого. Однак таким я можу бути лише як істота чуттєва [13, 183]". Із феноменології Е. Гуссерля починається новий період у вирішенні проблеми Іншого. Для Е. Гуссерля Інший є модифікацією моєї сутності. Е. Гуссерль вважав, що "через свою змістову конституцію він (Інший – П. Г.) з необхідністю виступає як інтенціональна модифікація мого об'єктивного Я, мого першопорядкового світу [5, 224]".

У сучасній науці взаємовідносини "Я–Інший" набули нового витка розвитку. Воно включається у проблемне поле філософів, соціологів, психологів, культурологів. За А. Григор'євим, ця проблема містить два полюси: з одного боку – це визначення власного Я в іншій людині (на цьому основана можливість розуміння, комунікації і взагалі будь-якої взаємодії), з іншого боку – виявлення в самому себе Іншого [4].

Визначаючи своє Я, особистість тим самим протиставляє себе Іншому – з іншими інтересами, до якого вона ставиться у певних обставинах позитивно ("Свій"), нейтрально або вороже ("Чужий"). Слід підкреслити, що в усіх цих випадках Інший – це не конкретна особистість, а спільність людей, з якою індивід себе ідентифікує або якій себе протиставляє.

У ракурсі нашого дискурсу під Іншим (Своїм) будемо розуміти: по-перше, членів суспільства, з яким індивід себе ототожнює, із життєзмістовними і соціальними орієнтирами якого пов'язує цілі своєї активнос-

ті; по-друге, – носіїв іншої культури, до яких він відкритий для діалогу. Сприймаючи цінності, орієнтації, оцінки, моделі поведінки конкретної спільноти, індивід координує себе у соціально-груповому просторі.

Існують різні теорії щодо механізмів становлення особистості, усвідомлення нею свого Я і своєї тотожності з іншими членами конкретної соціокультурної спільноти. Зокрема, представники американської соціально-психологічної школи У. Джемс і Ч. Кулі першорядного значення в цьому процесі надавали соціальній взаємодії індивідів. Згідно з концепцією "дзеркального Я" Ч. Кулі, самосвідомість людини формується як реакція на оцінку її іншими. Він писав, що "людина більш-менш чітко уявляє себе, як її Я, тобто будь-яка ідея, яку вона вважає своєю, сприймається іншою свідомістю, і відчуття Я, що виникає при цьому у людини, визначається тим, як, на його погляд, ця інша свідомість ставиться до даної ідеї. Таке соціальне Я можна назвати віддзеркаленим або дзеркальним Я [8, 136]".

Розвиваючи ідеї У. Джемса і Ч. Кулі, американський соціолог Дж. Мід у межах концепції інтеракціонізму [16] визначив стадії й механізми формування Я, соціалізації індивіда. Він вважав, що на першій стадії відбувається процес прийняття ролі Іншого: сприймаючи як свої позиції Інших, він засвоює тим самим цінності групи. На наступній стадії його дії стають більш системними, зовнішній контроль набуває форму внутрішнього самоконтролю, закладаються необхідні для життя у суспільстві соціальні якості.

Уявлення Дж. Міда знайшли підтвердження в дослідженнях відомих російських психологів Л. Виготського [3; 4], О. Леонтьєва [10], Д. Ельконіна [14] та інших учених. Мені здається, що ключ до вирішення проблеми дає твердження американського соціолога Т. Парсонса про те, що соціалізація передбачає інтеграцію індивіда у суспільство – з одного боку, і диференціацію його – з іншого боку [15].

Інтегруючи у соціум, індивід сприймає і засвоює для свого життєвого використання досвід колективу людей, об'єднаних спільними орієнтаціями, соціальними проблемами і спільною життєдіяльністю. Цей досвід стає доступним для нього завдяки акумуляції у культурних формах, які спрямовані на фіксацію та трансляцію соціально значущої інформації з метою репродукування соціальної групи, підтримання рівня соціальної консолідації людей, задоволення їхніх матеріальних і духовних потреб. Отримані знання стають основою духовної і практичної активності людини. Вони дозволяють індивіду усвідомити своє місце у світі, а також сформувати своє ставлення до навколишньої дійсності і самого себе.

Однак знання "лише закладають підґрунтя людської духовності, і для того, щоб мати реальний вплив на життєдіяльність суб'єкта, вони повинні трансформуватися у світоглядні та моральні принципи і цінності, життєсміслові орієнтири, переростати в усвідомлення конкретних цілей та засобів їх досягнення [11, 19]". В процесі соціалізації індивіда відбувається розуніверсалізація (трансформація) узагальненого у формах культури досвіду в індивідуально-життєву форму.

Вирішуючи задачу індивідуального шляхом засвоєння досвіду спільноти, людина перетворює форми своєї детермінації в самоідентифікацію, тобто самоототожнення з певною спільнотою. У такому аспекті самоідентифікація набуває конкретного значення – придбання індивідом властивості засвоювати культурно-історичний досвід суспільства, обираючи його орієнтиром власної життєдіяльності.

Засвоєння життєвого досвіду соціуму, що зберігається в культурних формах, відбувається через спілкування з Іншим, до якого індивід відкритий і внутрішнє орієнтований на діалог. Спілкування є однією з необхідних всезагальних умов формування, розвитку і соціалізації особистості. Саме завдяки комунікації людина одержує інформацію, знання, уявлення, досвід, ідеї соціокультурної спільноти, наслідуює і переймає способи діяльності, норми поведінки. Осмислімо культурологічні аспекти міжсуб'єктних комунікаційних процесів, орієнтованих на формування самосвідомості особистості.

У сучасній культурології соціокультурна комунікація тлумачиться як процес взаємодії між суб'єктами соціокультурної діяльності (індивідуальними, груповими тощо) з метою передачі або обміну інформацією за допомогою прийнятих в певній культурі знакових систем, прийомів і засобів їх використання [9, 316]. Комунікація є іманентною сутнісною характеристикою "людини соціальної", що передбачає, перш за все, наявність суб'єктів комунікації та соціокультурного простору між ними.

Комунікативний процес містить у собі розробку стратегії взаємодії та акт обміну інформацією (посилання інформаційного сигналу – сприйняття і розуміння імпульсу адресатом). Зміст і форми соціокультурної комунікації трансформуються з розвитком соціуму, змінюється кількість інформації, що передається, виникають нові канали комунікації. Це стосується всіх рівнів комунікації – від міжособистісної до масової. Інваріантним залишається лише наявність її структурних компонентів: каналів передачі інформації; правил здійснення комунікації (семіотичних, етичних тощо); спільності кодів (мови) для суб'єктів комунікації. Слід зазначити, що у комунікаційно-трансляційному процесі фактично має місце не один, а два коди: шифрувальний, за допомогою якого надсилається інформація, і дешифрувальний код одержувача. Щоб акт комунікації став можливим, необхідна відповідність цих кодів.

Ідея комунікації ґрунтується на парадигмі колективності існування людського буття, головними детермінантами якої є: спільні цілі, що консоліднують людей; спільні норми, що регулюють колективну діяльність; спільні цінності як система критеріїв оцінки ефективності й припустимості тих чи інших актів і продуктів життєдіяльності людей. Завдяки колективним цілям, формується модель поведінки суб'єктів комунікації. Нормативний комплекс (норми, правила, заборони на ті чи інші поведінкові акти, традиції, звичаї тощо), що складає основу соціального й релігійного контролю життєдіяльності соціуму, обумовлює форми взаємодії в процесі спілкування. Цінності, які є важливим регулюючим фактором життєдіяльності соціуму, визначають основні домінанти поведінки комунікаторів. У цілому ці детермінанти обумовлюють специфіку комунікаційної сфери.

Метою комунікації не є досягнення ідентичності індивіда з Іншим, навпаки, ототожнюючи себе з Іншим, індивід прагне визначити своє Я, усвідомити себе як індивідуальну реальність. Разом із формуванням самоідентифікації людини відбувається розвиток таких сфер її самосвідомості, як самопізнання, емоційно-ціннісне ставлення до себе, саморегулювання.

Самопізнання є початковою ланкою і основою самосвідомості: через самопізнання людина приходить до певного знання про саму себе, осмислення своїх дій, почуттів, думок, мотивів поведінки, інтересів, своєї позиції у суспільстві. Вона пізнає себе тими самими шляхами, що й об'єктивний світ, переходячи від елементарних самовідчуттів до самосприйняття, самоуявлення і, нарешті, розуміння себе.

Спочатку самопізнання здійснюється в межах "Я–Інший", через різноманітні форми порівняння себе з іншими людьми і проекцію їхніх якостей на себе, потім воно переноситься в систему координат "Я–Я". Оперуючи сформованими знаннями про себе, індивід починає використовувати такі складні форми самоаналізу, як, наприклад, аналіз мотивів власної поведінки. Мотиви оцінюються людиною в контексті вимог суспільства до неї та власних вимог до себе, внаслідок чого Я починає усвідомлюватися як цілісне утворення, як єдність зовнішнього та внутрішнього буття.

Процес розвитку самосвідомості індивіда відбувається на тлі емоційно-ціннісного ставлення до себе. Переживання індивіда, пов'язані з усвідомленням їм своїх особливостей, своєї цінності, місця у колективі, ставлення до нього інших людей, є активним внутрішнім чинником формування самосвідомості взагалі. У результаті цього процесу формується самооцінка індивіда, зміст якої охоплює світ його моральних цінностей, стосунків, можливостей.

Самооцінці належить роль одного з провідних механізмів саморегулювання поведінки особистості. Вона детермінує мотивацію її поведінки, визначає спрямованість саморегулювання, вибір засобів його здійснення. Результат процесу саморегулювання поведінки прямо співвідноситься з адекватністю, стійкістю й глибиною самооцінки людини. Якщо самопізнання є результатом розумової діяльності особистості, а емоційно-ціннісне ставлення до себе обумовлено розвитком її емоційної сфери, то саморегулювання пов'язане із загальним розвитком вольової сфери особистості. Отже, самоідентифікація індивіда і формування його самосвідомості є двома ланками складного процесу соціалізації індивіда, які розвиваються паралельно, взаємодоповнюючі одна одну.

Виникає питання: чи є відмінність у процесі соціалізації людини у традиційному і нетрадиційному суспільствах? Вважаю, що є. Перш за все, слід звернути увагу на нетотожність їх систем знань, які є вихідною духовною передумовою формування самосвідомості особистості. Неоднакові також механізми зовнішнього впливу на особистість у процесі її формування. Наприклад, інтеграція індивіда в нетрадиційне суспільство організується і регулюється соціальними інститутами (державними, приватними) цілеспрямовано, відповідно до ціннісних норм, прийнятих у даному суспільстві. Соціокультурна регуляція охоплює усі аспекти життя нетрадиційного суспільства: економічну, політичну, правову, релігійну, художню та інші сфери.

У традиційному суспільстві, з його колективною свідомістю, синкретичним характером культури, регулятором життя є, здебільшого, культурні традиції, що історично склалися у сфері його соціокультурного буття. Саме шляхом засвоєння традицій – соціокультурної спадщини, що передається безпосередньо від покоління до покоління (від батьків до дітей, від майстра до учня тощо), здійснюється інтеграція індивіда у традиційне суспільство.

Неоднаковий також ступінь диференціації особистості в цих суспільствах. Наприклад, у нетрадиційному суспільстві, в якому цінуються новації й ініціатива, на перший план постає формування неординарного Я, людина прагне до індивідуального самовираження, тобто акцент робиться на диференціацію індивіда. У традиційному ж суспільстві, в якому суб'єктивне індивідуальне підпорядковується колективному, навпаки, диференціація індивіда менш вагома, що особливо яскраво відбивається в анонімному характері творчості народних митців.

Життєдіяльність особистості часто не обмежується контактами із суб'єктами усередині своєї соціокультурної групи і може спрямовуватись також на діалог із носіями інших культур, іншими соціально-культурними спільнотами. У такому випадку духовний субстрат її самоідентифікації поширюється за межі системи базових знань того соціуму, з яким вона себе ототожнює, що забезпечує більшу повноту знань, необхідних для формування власної активної життєвої позиції. Саме ці сумарні знання є підґрунтям для соціалізації людини, становлення її духовного світу та практичної діяльності.

Розглянемо, чим відрізняється процес абсорбування елементів Іншої культури у традиційному і нетрадиційному суспільствах і як він впливає на самоконструювання духовного світу особистості. Підґрунтя для засвоєння Іншої культури детермінується внутрішнім розвитком суспільства, що вбирає в себе чи відштовхує зовнішні впливи залежно від того, збігаються вони із внутрішніми тенденціями його розвитку чи ні. Тобто характер цього процесу обумовлений мірою відкритості як самої особистості, так і суспільства, з яким вона себе ідентифікує, зокрема, ставленням до Іншого (його культури, релігійної орієнтації, соціально-політичних поглядів тощо).

Нетрадиційне суспільство, що здатне до швидкого реагування на зміни соціальних і культурних реалій, дозволяє людині вільніше ставитися до різних зв'язків. І це природно: кожна особистість намагається самоідентифікувати себе у тій системі зв'язків, яка видається їй найважливішою для власної життєдіяльності, реалізації своїх життєсміслових цілей. Особливо це має істотне значення для фор-

мування творчого Я, оскільки розширення спектра зв'язків із Іншим сприяє поглибленню творчого потенціалу митця і, зокрема, чутливому реагуванню на зміну художніх стилів і напрямків.

У традиційному же суспільстві зв'язки творчої особистості з Іншим суттєво обмежуються традиціями та релігійними канонами, а також світоглядними концептами цієї соціокультурної спільноти. Виконуючи роль генетичної пам'яті народу, традиції водночас істотно зменшують вибір можливих шляхів розвитку особистості, обмежуючи її діяльність канонами, традиційними художніми прийомами вузького кола митців і регіональними межами.

І все ж народні майстри ніколи не залишались обабіч загальнокультурних процесів, сприймаючи все найкраще, що було створено людством. Зміна світогляду епохи, потреба творчого самовираження спонукають народних майстрів до пошуку нових художніх форм, зокрема звернення до існуючих художніх стилів. Однак цей процес має свої особливості – народні митці засвоюють не всю систему художнього стилю, а лише окремі його елементи, трансформуючи їх через призму свого Я і поєднуючи їх із традиційними художніми прийомами. Тому, на мій погляд, використовувати поняття "стиль" щодо народної художньої творчості не зовсім коректно.

Характер соціалізації і персоналізації особистості, співвідношення інтеграційних і диференційних складових цього процесу залежать від конкретно-історичних умов людського життя, зокрема: соціальної структури суспільства, системи його базових знань, форм діяльності людей і їх взаємостосунків. Тому самоідентифікацію особистості слід розглядати не як окремий акт, а як безперервний процес, детермінований динамікою соціуму. Для прикладу порівняємо особливості її соціалізації в радянському і пострадянському суспільствах.

Тоталітарний режим радянських часів значно обмежував диференціацію, самовизначення людини, що сформувало певний тип соціальної ідентифікації особистості. Кожна людина повинна була ідентифікувати себе з деяким гомогенним "радянським народом", безумовно приймати офіційну ідеологію з її цінностями і нормами, інакше ставала "чужою" у суспільстві. Формування самосвідомості особистості за ідеологічним принципом порушило її зв'язок з народною спільнотою, що значно підірвало основи цієї соціальної структури, а творчість за принципом соціалістичного реалізму перетворила народне мистецтво на щось архаїчне.

Руйнування СРСР, зникнення з мапи світу держави, з якою ідентифікували себе мільйони людей, супроводжувалися зламом соціального і релігійного життя суспільства. У 1990-х роках на пострадянському просторі процес самоідентифікації набуває нового характеру – увага людей фокусується на власних інтересах, які часто вступають у протиріччя з інтересами "свого кола". Невизначеність цілепокладання суспільства, аморфна соціальна структура, конфронтація різних соціальних груп детермінували "розмитий" характер сучасного соціально-ідентифікаційного процесу адаптації людини в суспільстві.

Недовіра до влади, домінування власних інтересів різноманітних соціальних, етнічних, релігійних, професійних груп при відсутності інституту, спроможного узгодити ці інтереси, ще більше ускладнюють процес самоідентифікації людини, перешкоджаючи для певних верств населення підключення до системи соціальних зв'язків, що призвело до їх маргінальності.

З послабленням соціальної ідентичності стан маргінальності індивідів поглиблюється, відбувається руйнування соціальних зв'язків. Водночас зростає бажання людей злитися з конкретною соціальною групою, щоб забезпечити реалізацію і захист своїх базисних життєвих потреб і інтересів. Тобто, в соціальній ідентифікації, за В. Келле [7], починає переважати захисно-адаптаційна функція. Можливо, саме тому в останні часи посилюється прагнення людей до реконструкції зв'язків із власною народною культурою на всьому пострадянському просторі.

Отже, самоідентифікація і самосвідомість належать до базових процесів соціалізації людини й є невід'ємною умовою її життєдіяльності як розумної істоти. Процес її соціалізації здійснюється шляхом засвоєння соціокультурного досвіду спільноти і відбувається у постійній опозиції Я та Іншого, Свого і Чужого, у безперервному порівнянні Моїх та Інших інтересів і цінностей. Самовизначаючись, формуючи і підтримуючи свою ідентичність із суспільством, людина тим самим детермінує свій спосіб життя. Чим глибше вона пізнає себе, тим реальнішими є її цілі й результативнішими зусилля з їх об'єктивізації. Це відіграє вирішальну роль у становленні особистості як творця в культурно-опосередкованому бутті.

Література

1. Библер В.С. От наукоучения – к логике культуры: Два философских введения в двадцать первый век / В.С. Библер. – М. : Политиздат, 1990. – 413 с.
2. Выготский Л. С. Собрание сочинений: в 6 т. / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1982 – 1984. – Т. 2: Проблемы общей психологии, 1982. – 504 с.
3. Выготский Л. С. Собрание сочинений: в 6 т. / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1982–1984. – Т. 1: Вопросы теории и истории психологии, 1982. – 487 с.
4. Григорьев А. А. Как возможно обнаружение Иного / А. А. Григорьев // Постигание культуры: Ежегодник / [отв. ред. О. К. Румянцев]. – М. : Рос. ин-т культурологии. – 2001. – Вып. 11. – С. 137–139.
5. Гуссерль Э. Картезианские размышления / Э. Гуссерль; [пер. с нем. Д. В. Складнев]. – СПб. : Наука, Ювента, 1998. – 316 с.

6. Кант І. Критика практичного розуму / І. Кант; [пер. з нім. І. Бурковський]. – К. : Юніверс, 2004. – 234 с.
7. Келле В. Ж. Социологическая ипостась "Другого" / В. Ж. Келле // Постигение культуры: Ежегодник / [отв. ред. О. К. Румянцев]. – М.: Рос. ин-т культурологии. – 2001. – Вып. 11. – С. 338–342.
8. Кули Ч. Человеческая природа и социальный порядок / Ч. Кули; [пер. с англ.]. – М.: Идея-Пресс, Дом интеллектуальной книги, 2000. – 320 с.
9. Культурология. XX век. Энциклопедия. Т.1. – СПб. : Университетская книга; 000 "Алетейя", 1998. – 447 с.
10. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. —2-е изд. – М. : Директ-Медиа, 2008. – 916 с.
11. Ситник П. К. Проблеми формування національної самосвідомості в Україні: монографія / П. К. Ситник, А. П. Дербак. – К. : НІСД, 2004. – 226 с.
12. Туrowsкий М.Б. Философские основания культурологии / М.Б. Туrowsкий. – М. : РОСПЭН, 1997. – 437 с. – (Философы XX в.).
13. Фейербах Л. Избранные философские произведения. В 2х т. / Л. Фейербах. – М. : Госполитиздат, 1955. – Т. 1. – 1955. – 676 с.
14. Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды / Д. Б. Эльконин; [под ред. В. В. Давыдова, В. П. Зинченко]. – М. : Педагогика, 1989. – 554 с.
15. Парсонс Т. О структуре социального действия / Т. Парсонс; [пер. с англ. И. Бакштейн и др.]; общ. ред. С. А. Белановский. – 2 изд. – М. : Академический Проект, 2002. – 878 с.
16. Kocznowicz L. Analizy luzkiego dzialania: Relacje między dzialaniem a psychiką w behawioryzmie, pragmatyzmie G. H. Meade i koncepcjach psychol. L. S. Wygotskiego / L. Kocznowicz. – Wrocław: WUW, 1990. – 101 s.
17. Mead G. H. Mind, Self and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist / G. H. Mead; [edited by Charles W. Morris]. – Chicago: University of Chicago Press, 1934. – 380 p.

References

1. Bibler V.S. Ot naukoucheniya – k logike kul'tury: Dva filosofskikh vvedeniya v dvadtsat' pervyy vek / V.S. Bibler. – М. : Politizdat, 1990. – 413 s.
2. Vygotskiy L. S. Sobranie sochineniy: v 6 t. / L. S. Vygotskiy. – М. : Pedagogika, 1982 – 1984. – Т. 2: Problemy obshchey psikhologii, 1982. – 504 s.
3. Vygotskiy L. S. Sobranie sochineniy: v 6 t. / L. S. Vygotskiy. – М. : Pedagogika, 1982–1984. – Т. 1: Voprosy teorii i istorii psikhologii, 1982. – 487 s.
4. Grigor'ev A. A. Kak vozmozhno obnaruzhenie Inogo / A. A. Grigor'ev // Postizhenie kul'tury: Ezhegodnik / [otv. red. O. K. Rummyantsev]. – М. : Ros. in-t kul'turologii. – 2001. – Vyp. 11. – S. 137–139.
5. Gusserl' E. Kartezianskie razmyshleniya / E. Gusserl'; [per. s nem. D. V. Sklyadnev]. – SPb. : Nauka, Yuventa, 1998. – 316 s.
6. Kant I. Krytyka praktychnoho rozumu / I. Kant; [per. z nim. I. Burkovskiy]. – К. : Yunivers, 2004. – 234 s.
7. Kelle V. Zh. Sotsiologicheskaya ipostas' "Drugogo" / V. Zh. Kelle // Postizhenie kul'tury: Ezhegodnik / [otv. red. O. K. Rummyantsev]. – М.: Ros. in-t kul'turologii. – 2001. – Vyp. 11. – S. 338–342.
8. Kuli Ch. Chelovecheskaya priroda i sotsial'nyy poryadok / Ch. Kuli; [per. s angl.]. – М.: Ideya-Press, Dom intellektual'noy knigi, 2000. – 320 s.
9. Kul'turologiya. XX vek. Entsiklopediya. T.1. – SPb. : Universitetskaya kniga; 000 "Aleteyya", 1998. – 447 s.
10. Leont'ev A. N. Deyatel'nost'. Soznanie. Lichnost' / A. N. Leont'ev. —2-е изд. – М. : Direkt-Media, 2008. – 916 s.
11. Sytnyk P. K. Problemy formuvannia natsionalnoi samosvidomosti v Ukraini: monohrafiia / P. K. Sytnyk, A. P. Derbak. – К. : NISD, 2004. – 226 s.
12. Turowskiy M.B. Filosofskie osnovaniya kul'turologii / M.B. Turowskiy. – М. : ROSPEN, 1997. – 437 s. – (Filosofy XX v.).
13. Feyerbakh L. Izbrannye filosofskie proizvedeniya. V 2-kh t. / L. Feyerbakh. – М. : Gospolitizdat, 1955. – Т. 1. – 1955. – 676 s.
14. El'konin D. B. Izbrannye psikhologicheskie trudy / D. B. El'konin; [pod red. V. V. Davydova, V. P. Zinchenko]. – М. : Pedagogika, 1989. – 554 s.
15. Parsons T. O strukture sotsial'nogo deystviya / T. Parsons; [per. s angl. I. Bakshteyn i dr.]; obshch. red. S. A. Belanovskiy. – 2 изд. – М. : Akademicheskii Proekt, 2002. – 878 s.
16. Kocznowicz L. Analizy luzkiego dzialania: Relacje między dzialaniem a psychiką w behawioryzmie, pragmatyzmie G. H. Meade i koncepcjach psychol. L. S. Wygotskiego / L. Kocznowicz. – Wrocław: WUW, 1990. – 101 s.
17. Mead G. H. Mind, Self and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist / G. H. Mead; [edited by Charles W. Morris]. – Chicago: University of Chicago Press, 1934. – 380 p.